

УДК 929.52Брилинські(477.42)

Ігор СМУТОК
(Дрогобич)

**ПОХОДЖЕННЯ БРИЛИНСЬКИХ
(У СПРАВІ ШЛЯХЕТСТВА АРСЕНІЯ БРИЛИНСЬКОГО,
ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ВЛАДИКИ, 1586–1591 рр.)**

Брилинські згадуються у перемишльських гродських і земських актах з другої половини XV ст. Побіжний огляд вказаного документального масиву дозволяє з'ясувати наступне: це була вйтівсько-князівська родина з села Брилинці коло Перемишля; тривалий час до середини XVI ст. її представники обіймали уряд крайника Стрвязької країни, до складу якої входили села волоського права згаданого староства; у 1620-х рр. Брилинські залишають свій родинний осідок, а згодом, можливо, у середині XVII ст. переходять у католицизм¹. Всі ці відомості, напевно, залишалися б предметом вивчення вузького кола дослідників, наприклад, генеалогії або історії волошської колонізації, якби не одна обставина. До цієї родини належав один з перемишльських владик – Стефан (Арсеній), який обіймав єпископську кафедру у 1586–1591 рр.

Постать Стефана (Арсенія) привертала увагу істориків церкви та загалом давньої української історії ще у XIX ст. Уявлення про нього та його діяльність сформувалися в основному, завдяки працям А. Добрянського², М. Грушевського³, згодом Л. Соневицького⁴. У сучасній історіографії, за браком нових джерел, вони не змінилися⁵. Зокрема, Перемишльська єпархія часів його управління характеризується занепадом матеріального стану і духовного життя, непослухом духовенства та мирян єпископським синодам та суду⁶. Загалом, владцтво періоду Брилинського незмінно використовується для ілюстрації невідрадного становища православ'я у Речі Посполитій напередодні Берестейського собору 1596 р.⁷

Одна з причин незадовільного стану єпархії вбачалася у соціальному статусі та походженні владика. Цитуючи один із тогочасних документів, М. Грушевський наголошував на тому, що Стефан (Арсеній) був брилинським тиуном та підданим перемишльського старости⁸. Л. Соневицький на підставі тих самих свідчень доходив висновку, що владика, скоріш за все, був плебейського походження⁹.

Виявлений нами та запропонований до друку документ дозволяє прояснити цей аспект біографії владика та докладніше зупинитися на проблемі однорідності середовища православної шляхти Перемишльської землі кінця XVI ст. Йдеться про “вивід”, тобто доведення шляхетства (*deductio nobilitatis*), яке здійснив Стефан (Арсеній) у сяноцькому гродському суді 19 травня 1582 р. перед місцевим підстаростою, писарем та шляхтою-свідками із с. Доброї Сяноцької землі¹⁰.

Його поява, без сумніву, зумовлена двозначним соціальним статусом претендента на єпископську кафедру, про що детальніше йтиметься нижче. Хоча прямих звинувачень у нешляхетстві так і не пролунало (принаймні, “вивід” не містить жодних натяків на це), очевидно, що місце Брилинського у соціальній ієрархії тогочасного суспільства жваво обговорювалося у середовищі православного духовенства, шляхти, міщанства Перемишльщини одразу після призначення його єпископом-коад'ютором.

Привертають увагу окремі деталі самої процедури очищення шляхетства. По-перше, їй, ще раз наголосимо, не передували звинувачення у нешляхетстві, Брилинський сам виступив ініціатором цього правового акту. “Вивід” здійснено у гродському суді, а не на шляхетському сеймику чи засіданні земського суду. Стефан (Арсеній) Брилинський не виставляв свідків по жіночій лінії, з'явилися лишень свідки по чоловічій лінії. Загалом, складається враження, що мета всієї цієї акції – довести спільне коріння Брилинських з Добрянськими, а відтак, засвідчити свою повноправну приналежність до “шляхетської братії”. З цим завданням учасники “виводу” загалом успішно впоралися.

Документ привідкриває завісу навколо походження Брилинських та містить згадки про перші покоління. З нього дізнаємося, що засновником роду став Конрад, виходець з с. Доброї на Сяноччині, котрий мав сина Івана і внука Стецька. Останній доводився батьком Стефану (Арсенію). Наведений поколінний розпис не викликає сумнівів, оскільки не суперечить відомостям про Брилинських, що містяться у перемишльських земських і гродських актах XV–XVI ст. Конрад, князь с. Брилинців, справді згадується з 1467 по 1497 рр., а в 1484–1486 рр. він займав уряд стрвязького крайника¹¹. У

1508 р. князівство належало братам Сташку та Івашку, очевидно, Конрадовим синам¹². З 1520-х рр. з'являються їхні наступники. Іван, єдиний син Сташка, котрий по батьку успадкував половину князівства-війтівства у Брилинцях, у 1524 р. відпродав її двоюрідному брату Стецькові й з цього часу більше не згадується¹³. Стецько, син Івашка, попри те, що мав ще братів Андрія, Гаврила й Івана, володів усім війтівством. Він, як і його попередники, тривалий час посідав уряд крайника (1529–1547 рр.) й усередині 1560-х рр. розподілив війтівство і повітство у Брилинцях між своїми чотирма синами – Миськом, Стефаном (Арсенієм), Васьком і Фединою¹⁴.

Довівши у такий спосіб своє шляхетське походження, майбутній владика, здавалося б, убезпечив себе від випадів та звинувачень у невідповідності свого соціального статусу церковному сану, на який він претендував. Однак подальший перебіг подій засвідчив, що це не так. 14 лютого 1585 р. з'явився лист до київського митрополита Онисифора, написаний невідомими особами. У ньому в непривабливому світлі змальована постать Стефана (Арсенія) Брилинського. Автори з-поміж іншого вказують на те, що “єпископія Премьслская нѣякому тивуновы Брылинскому Стефану, подданому пана старосты Премьслского, отдана: которое епископство и привилія монастыра Святого Спаса въ Горах ... взявши панъ староста въ моць свою, имѣньяма церковными такъ шафуетъ яко ему угодно; а тотъ негодный нареченый епископъ противъ оногo, яко подданный противко пана своего, мовити не смѣетъ и мочи не будетъ”. Автори просять митрополита не висвячувати Брилинського, зазначаючи, що на наступному зібранні вального сейму “панове шляхта, обыватели земли Премьслскоѣи Самборскоѣи, негодности того тивуна передъ его королевскою милостью и ихъ милостью паны радою покажутъ”¹⁵.

Поява цього анонімного листа та його зміст, як зрештою, і “виводу”, який йому передував, змушує поглянути на справу у дещо іншому ракурсі. Доводиться констатувати – православна шляхта Перемишльської землі, яка творила доволі замкнуту, й зовні, на перший погляд, однорідну соціальну групу, насправді, усередині була розрізною. Поряд із ранжуванням за майновими та іншими критеріями, існував чіткий поділ на шляхту – власників земських маєтків, та шляхту, яка осіла у якості посесорів на війтівствах (солтиствах, князівствах), повітствах у королівських, шляхетських і церковних маєтках.

До початку XVII ст. така пожиттєва, зазвичай, посесія не обмежувалася отриманням прибутків з об'єкту господарювання (як це спостерігаємо згодом у XVII–XVIII ст., коли війтівства роздаються особам шляхетного стану за певні заслуги). Вона накладала на свого власника певне коло обов'язків не тільки фіскального, а й адміністративно-правового характеру. Для прикладу, ті ж самі Брилинські, отримавши 2 лани війтівства-князівства, право поставити корчму та млин тощо, одночасно зобов'язувалися здійснювати суд над королівськими підданими у своєму селі, наглядати за виконанням ними усіх повинностей та сплати податків до перемишльського замку, приймати участь у засіданнях зборових судів Стрвзяської країни, нести певні військові повинності тощо¹⁶. У такий спосіб, вихідці з Доброї, попри своє шляхетське походження, настільки інтегрувалися до адміністративно-судового та господарського життя староства, що розглядалися оточуючими як одна з категорій привілейованого королівського населення. Звідси окреслення їхнього статусу у перемишльських актах як “учтиві” (providus, famatus, honoratus). Востаннє Брилинські так зветься в 1575 р.¹⁷

Таким чином, Брилинські без сумніву за своїм походженням належали до привілейованого стану, однак до тієї його категорії, котра не володіла земськими маєтками. Відтак в умовах, коли у суспільній свідомості зберігалася уявлення про взаємозалежність між соціальним статусом і характером землеволодіння, Брилинські та інші війтівсько-князівські або повітські роди шляхетського походження до кінця XVI – початку XVII ст. не вважалися повноправною шляхтою¹⁸.

1582 р., 19 травня, Сянок

Свідчення Добрянських в сяноцькому гродському суді про походження Брилинських з Перемишльської землі з с. Доброї та приналежність до родини Добрянських

/с. 531/

Actum in Castro Sanoci[e]n[si] feria Sexta Ante Dominicam Rogonum proxami (19.V.) Anno Domini qui[n]g[en]t[esi]mo octvagesimo secundo. Sthanowszy oblicznie przeth urzedem ninieyszym Grodzkim Sanoczky, na kthorým sziedział urodzony Waczlaw Pobiedzinsky s /с. 532/ Pobiedna Pothstharosthy Szanoczky, y acty ninieyszemi Grodzkiemy Sanoczkiy slachetny Iwan rzeczony Bielasz, Jaczko szyn

Chriczkow, Fiedor rzeczony Chomin, Fiedor szyn Liekow, Hricz rzeczony Jalinsky, Iwan syn Demkow, Piotr szyn Jaroszow, Fiedor rzeczony Bÿczko, Demian szyn Szienkow, Miszko szyn Piechow, Fiedor rzeczony Szabanthath, Chricz Nieszowicz, Iwan rzecony Czesthopian, Szienko rzecony Garszkow, Ichnath rzeczony Maximcze Dobrzanszczy w Dobrey w ziemi Sanoczkiey liezaczey częszczy swich dziedzicy obyŵathelie Ziemie Sanoczkiey oth oiczow y oth dziadow pradziadow w theyze wszy Dobrey porodzeni. Zdrowi bendac na umislie y na czielie, nie bendac iakim kolwiek obyčzaiem przimuszony, owszem iako powinny przÿaczelielie slachetnego Sthephana Brÿlinskiego, kthory poszedł y rozrodziel szię zrodzaiu sliachethnego z they ze Dobrey oth sliachethnich pzothkow szwych, tho iesth: oth sliachethnego Conrada Dobrzanskiego pradziada, od Iwaszka Dobrzanskiego dziada, oth oicza Stheczka, f czy zasz sliachcziezcy Dobrzanszczy zeznawaiący – oth Jana Dobrzanskiego bratha thego Conrada iako oth pradziada szwego posli y rozrodziely szię w theyze Dobrey; a czy zasz pradziadowie obadwa posli y rozrodziely szię oth Iwana i Dimithra Dobrzanskich. Czy tho wsziszcy zeznawaiący szpolem iawnie ÿ dobrowolnie zeznali przÿ bythnoscy opathrznego Fedora Szczepanka Zolechowicz woznego ziemskiego Sanockiego y wsziszkyh /// ziem Generala, ÿ przy bythnoscy sliachethnich Fiethka Kopystenskiego y Chricza Therliczkiego zeznali ÿ kazdy z nich zosobna zeznal, isz then tho sliachethny Stephan Brilinsky posiedl y rozrodziel szię oth przerzeczonego Conrada Dobrzanskiego w they ze Dobrey częszczy swey dziedzicza iako pradziada swego. Kthory tho Conrath Dobrzansky thesz częszcze sswą darował bratu swemu Janowi. Nzo wszithko czisz tho wsiszcy Dobrzanszczy poth przisiegami swemi czieleznymi zeznali. Do ktorey przisiegy uczinienia i rothy wydania prosiely aby im beł przidan wozny ziemszky, kthory im iesth przidan then ze opathny Fiedor Szczepanko Zolchowicz. A then zasz wozni wrocziwszy szię oth miejsza thego, gdzie im the rothę przisiegy wydawal wspolek z thimisz sliachcziezcy Ffeÿthkiem Kopisthenskym ÿ Chriczem Terleczkim, iawnie y dobrowolnie zeznal, naprzoth, ysz przerzeczoni wsziszcy Dobrzanszczy y kazdy znich zosobna thego swego zeznania przisiegam czieliesnam pothtwierdzieli w the słowa wspominaiac imiona sswę własne, isz sliachethny Sthaphan Brylinszky we wszy Brilinczach solthistwa dziedzic w zyemi przemislskiej liezaczey y they ze ziemye obyŵathel z the zemyey przothkow stharodawnich swich thichze Dobrzanskich y власni pothomek thego tho Dobrzanskiego Conrada pradziada y iesth sliachczicz uczczywÿ y obyčzaiem sliachczykym ziemie thak nam panie Bozie pomoyz y swienthy krzisz.

Nzo wszithko urzand ninieiszy grodzky Sanoczky thak iako kazdy s thÿch Dobrzanskich zeznawal tho dosthathecznie wÿsluchawszy przÿal y urzendnie zapisał.

Venceslaus Pobidziensky de Pobiedno vice cap[it][an]us Sanocen[is] ac causarum officÿ eius[em] castren[is] sanocen[is] iudex manu sua propria. Joannes Swiechowsky actorum castrensen Sanocen[is] Notarius manu propria.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 13: “Перемишльський гродський суд, 1462–1784 рр.” – Оп. 1. – 299. – С.131–134. Облятовано 19 травня 1582 р. під назвою “Oblata l[it]e[r]arum ex actis castren[is] Sanoc[ie]n[is] per Brÿlinsky pro parte Dobrzanskich”.

Примітки:

¹ Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w Skutek Fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego wydany staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego (далі – AGZ) / Wyd. A. Prochaska. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza we Lwowie, 1901. – Т. XVII. – Nr 1912, 2041, 2045, 2972. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАЛ). – Ф. 13 Перемишльський гродський суд, 1462–1784 рр. – Оп. 1. – Спр. 4. – С. 137; Спр. 15. – С. 359–360; Спр. 17. – С. 6; Спр. 23. – С. 874–875; Спр. 24. – С. 283; Спр. 283. – С. 419–420, 453, 462–463; Спр. 289. – С. 253, 647; Спр. 290. – С. 221, 311, 935; Спр. 292. – С. 26, 31, 664; Спр. 293. – С. 23; Спр. 297. – С. 512–513, 783, 848–849; Спр. 299. – С. 131–134; Спр. 303. – С. 61; Спр. 306. – С. 528–529; Спр. 319. – С. 304; Спр. 323. – С. 603, 1506–1507; Спр. 327. – С. 1461–1462; Спр. 328. – С. 1984; Спр. 337. – С. 1551–1552; Спр. 343. – С. 1323; Спр. 344. – С. 123.

² Добрянській А. Історія єпископовъ трехъ соединенныхъ епархій, Перемишльской, Самборской и Саночкой, отъ найдавнішихъ временъ до 1797 г. По источникамъ сочиненная. – Львовъ, 1893. – С. 60–63.

³ Грушевський М. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. V. – С. 502.

⁴ Соневицький Л. Український єпископат Перемиської і Холмської епархій в XV – XVI ст. // Соневицький Л. Студії з історії України. – Париж і т.д.: б/в, 1982. – С. 13–110.

⁵ Див., наприклад: Уляновський В. І. Історія Церкви та релігійної думки в Україні: Навч. посібник: у 3-х кн. Кн. 2. Середина XV – кінець XVI ст. – К.: Либідь, 1994. – С. 101; Тимошенко Л. Криза Церковного життя Київської Православної митрополії наприкінці XVI ст.: Інтерпретації істориків і свідчення джерел // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич: Коло, 2008. – С. 113.

⁶ Там само.

⁷ Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. V. – С. 502–503.

⁸ Там само. – С. 502.

⁹ Соневицький Л. Український єпископат... – С. 25–26.

¹⁰ ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 299. – С. 131–134.

¹¹ AGZ. – Lwów: Z drukarni E. Winiarza, 1888. – Т. XIII. – № 6598; 1901. – Т. XVII. – № 1912, 2041, 2045, 2972.

¹² ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 4. – С. 137.

¹³ Там само. – Спр. 15. – С. 359–360.

¹⁴ Там само. – Спр. 17. – С. 6; Спр. 24. – С. 283, 896; Спр. 36. – С. 24–25; 38. – С. 124; Спр. 283. – С. 419–420, 453, 462–463. *Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur / Ed. Th. Wierzbowski. (MRPS) – Varsoviae, 1912. – Pars IV: Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548), vol. 1: Acta cancellariorum 1507–1548. – № 6842; 1919. – Pars V: Sigismundi Augusti regis tempora complectens (1548–1572), vol. 1: Acta cancellariorum 1548–1572. – № 2944.*

¹⁵ Акты, относящиеся к истории западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Санкт-Петербург, 1848. – Т. 3. – С. 290.

¹⁶ Jawor G. Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu. – Lublin, 2000. – 223 s.

¹⁷ ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 283. – С. 531–532.

¹⁸ Фактор землеволодіння поряд з походженням посідав ключове місце до початку XVII ст. На цьому наголошував ще М. Грушевський (“Справу шляхецтва звичайно рішала не приналежність до герба чи до шляхетського роду, а привілеюване володінне землею” (див.: Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. V. – С. 92)). Витоки цього слід шукати в XIV–XV ст. У цей час землевласність становила певну основу, надбудовою якої була система обов’язків та повинностей, прав та привілеїв. Стаючи власником земель тієї чи іншої категорії, особа автоматично перебирала на себе права та обов’язки, обсяг і характер яких визначався статусом володіння, відтак, набувала відповідного соціального статусу.

* * *

Igor Smutok (Drohobych): Походження Брилинських (у справі шляхетства Арсенія Брилинського, перемишльського владика, 1586–1591 рр.)

У статті розглядається походження перемишльського єпископа Стефана (Арсенія) Брилинського та станова приналежність роду Брилинських. Публікується документ, що засвідчує родинний зв’язок Брилинських з Добрянськими із Сяноцької землі. Брилинські належали до шляхти, яка, однак, не володіла шляхетськими маєтками. Через це у XV–XVI ст. сучасники вважали її неповноправною.

Ключові слова: Брилинські, шляхта, генеалогія, доведення шляхетства.

* * *

Ihor Smutok (Drohobych): Origin of the Brylinskyi’s Family (about Nobilitation of Arseniy Brylinskyi, Bishop of Peremyshl, 1586–1591)

The origin of Peremyshl bishop Stephan (Arseniy) Brylinskyi and class belonging of sort of Brylinskyi’s family is examined in the article. A document which certifies family connections of Brylinskyi and Dobryanskyi from Sanok land is published. The Brylinskyis belonged to the gentry. However, this was a gentry which did not own nobility estates. Contemporaries considered its not possessing full right during the 15th–16th c.

Keywords: Brylinskyi, gentry, genealogy, confirmation of nobility.